

Народная освета

Выдаецца

з чэрвеня 1924 года

Штомесячны навукова-педагагічны часопіс

Заснавальнік:

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Галоўны рэдактар А. В. МАСЛАВА

Рэдакцыйная калегія:

Б. А. ГАПАНОВІЧ

Г. Дз. ДЫЛЯН

У. Т. КАБУШ

Т. М. КАВАЛЁВА

З. А. ЛЫСЕНКА

Г. М. ПЯТРОЎСКІ

Т. А. РЫЛЬКО

І. С. СКАРАПАНАВА

Т. У. СЯНЬКО

В. У. ЧЭЧАТ

У. І. ЯКУБОВІЧ

(намеснік галоўнага рэдактара)

Навуковыя кансультанты:

Г. А. БАРТАШЭВІЧ

Т. М. БУЙКО

К. У. ГАЎРЫЛАВЕЦ

А. І. ЖУК

А. І. КУЧЫНСКІ

А. Ц. КУЗНЯЦОЎ

Л. В. ЛУЦЭВІЧ

А. Г. СЛУКА

В. А. САЛЕЕЎ

А. І. ТАЎТЕНЬ

Н. А. ЦЫРКУН

Філіял 3

12/2001

СУБ'ЕКТЫЎНЫЯ ФАКТАРЫ СТАНАЎЛЕННЯ АСОБЫ ПЕДАГОГА

Г. В. ТОРХАВА,

*дацэнт кафедры педагогікі вышэйшай школы і сучасных выхаваўчых
тэхналогій Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта
імя Максіма Танка*

Устаноўлена, што вяршынь у прафесіянальнай дзейнасці дасягаюць настаўнікі з ярка выяўленым стылем работы, вышэйшым праяўленнем якога выступае педагогічная творчасць. У гэтай сувязі прыярытэтным напрамкам развіцця педагогічнай адукацыі з'яўляецца пераход ад масава-уніфікаванага, рэпрадуктыўнага падыходу ў прафесіянальнай падрыхтоўцы да індывідуальна-творчага.

Канцэптуальнае бачанне арганізацыі навучальнага працэсу ў педВНУ звязваецца з умацаваннем індывідуальнай работы студэнтаў. Ідзе актыўны пошук педагогічных тэхналогій, што забяспечаць будучаму настаўніку суб'ектыўную пазіцыю ў адукацыі. Вынікі праведзеных даследаванняў [5; 10; 14; 18] і ўласны вопыт аўтара сведчаць аб тым, што для фарміравання індывідуальнага стылю прафесіянальнай дзейнасці ў ВНУ недастаткова стварэння знешніх у адносінах да студэнтаў перадумоў (наяўнасць адпаведных заданняў і рэкамендацый, адвадзенне часу для індывідуальных заняткаў, прадастаўленне свабоднага дня для самастойнай працы і г. д.). Важна актывізаваць унутраныя механізмы асобы, што забяспечваюць ёй асэнсаваныя адносіны да сябе як да суб'екта, як да прычыны пастаноўкі мэт, сродкаў іх дасягнення і атрымліваемых вынікаў.

Уяўленне аб сабе як аб прычыне з'яўляецца адной з ключавых прыкмет самастойнасці асобы. Аналіз індывідуальнай работы са студэнтамі I—II курсаў музычна-педагогічнага факультэта паказаў, у прыватнасці, наступнае. Тыя з іх, якія маюць высокі ўзровень самастойнасці, дабіваюцца большых поспехаў і ў навучальна-прафесіянальнай дзейнасці, а прычыну сваіх дасягненняў часцей бачаць ва ўласных намаганнях. А студэнты з нізкім узроўнем самастойнасці, якія арыентуюцца на рэпрадуктыўныя спосабы работы, часцей

маюць сярэднія вынікі і прычыны гэтага, як правіла, звязваюць з педагогам (яго прафесіяналізмам, ступенню аказанай дапамогі, адносінамі да сябе і інш.). Выяўленая эмпірычным шляхам карэляцыйная залежнасць патрабуе далейшага вывучэння і навуковага абгрунтавання, што з'яўляецца адной з актуальных задач праводзімага намі даследавання.

Самастойнасць у самым агульным разуменні трактуецца як жаданне і здольнасць чалавека зрабіць асэнсаваны выбар праграмы паводзін (дзейнасці, адносін), рэалізаваць яе і несці за гэта адказнасць. Самастойнасць і адказнасць — узаемазвязаныя паняцці. Гуманістычная педагогіка і псіхалогія ў якасці асноўнай мадэлі прымае адказнага чалавека, які самастойна робіць выбар сярод прадастаўленых магчымасцей [1; 3; 12]. Менавіта ў сувязі гэтых паняццяў заключаецца асаблівасць выкладаемага намі падыходу.

Апытанне выкладчыкаў БДПУ імя Максіма Танка, якія працуюць са студэнтамі I—II курсаў, удзельнікаў рэспубліканскай навуковай канферэнцыі «Актуальныя праблемы вышэйшай педагогічнай адукацыі» дазволіла нам сабраць факталагічны матэрыял з канкрэтнымі прыкладамі самастойнасці першакурснікаў. Атрыманыя даныя былі супастаўлены з вынікамі аналізу ўласнага педагогічнага вопыту. У выніку мы прыйшлі да вываду, што найбольш істотнымі лічацца тыя праяўленні самастойнасці студэнтаў, якія так ці інакш уплываюць на вынікі навучальнага працэсу. Так, да тыповых былі аднесены прыклады самастойнасці мыслення, навучальна-прафесіянальнай дзейнасці, арганізацыі ладу жыцця, адукацыйнай прасторы, калектыўнай і індывідуальнай працы. Канкрэтызуем сказанае на некалькіх прыкладах з уласнага вопыту працы з першакурснікамі.

Сітуацыі

Выкладчык на лекцыі тлумачыць, як трэба канспектаваць, арыентуе студэнтаў на тое, каб запісваць тэзісны, толькі галоўныя думкі.

Тыя студэнты, якія прыйшлі на семінарскія заняткі непадрыхтаванымі, тлумачылі гэта наступным:

Студэнтам прапанавана заданне на канкрэтным прыкладзе прасачыць тэхналогію стварэння сітуацыі поспеху і абагулена назваць паслядоўнасць педагогічных дзеянняў.

Студэнтам прапанавана прад'явіць вынікі засваення тэмы ў форме тлумачэння, арыентуючыся на зададзеную тэхналогію.

У якасці самастойнай работы студэнтам было прапанавана выканаць міні-праект, падзяліўшыся на групы.

На практычных занятках адпрацоўваецца ўменне самаацэнкі па адпаведных крытэрыях.

На экзамене студэнты дэманструюць слабае валоданне асноўным матэрыялам курса і спрабуюць папярэдзіць выстаўленне нізкай адзнакі.

Калі прааналізаваць пералічаныя прыклады, то можна зрабіць наступны вывад: нягледзячы на разнастайнасць праяўленняў самастойнасці студэнтаў, агульным выступае тое, што яны не ўсведамляюць сваёй прычынасці і не маюць пачуцця асабістай адказнасці за вынікі сваёй дзейнасці.

Прышоўшы ў ВНУ пасля школы, дзе адпрацавана сістэма бягучага кантролю, студэнты трапляюць у атмасферу адноснай свабоды, калі трэба самастойна рабіць выбар стратэгіі і тактыкі паводзін. Не маючы жыццёвага вопыту і канкрэтных арыенціраў, яны могуць здзейсніць няправільны выбар, або не рабіць яго наогул, стыхійна прыстасоўваючыся да патрабаванняў педагогаў. Гэта прыводзіць да таго, што студэнты не ўсведамляюць сябе актыўнымі суб'ектамі навучальна-выхаваўчага працэсу, прычынай дасягаемых вынікаў, а прывыкаюць дзейнічаць, выконваючы зададзеныя кімсьці праграмы. У выніку страчваецца вельмі каштоўны для індывіду-

Выказванні студэнтаў

— Вы лепш нам дыктуйце;
— Вы самі кажыце, што трэба запісваць, а што — не.

— Я мінулы раз не была на занятках;
— Я не зразумеў, што трэба рабіць;
— Учора чытальная зала была зачыненая;
— Я не паспела.

— Але ж гэта канкрэтны выпадак, а іншы раз трэба будзе дзейнічаць інакш;
— А што тут галоўнае?
— Скажыце самі.

— Мы так не прывыклі;
— Нас так не вучылі;
— Разумею, а растлумачыць не магу;
— Гэта цяжка.

— У кожнага былі свае ідэі, і мы не змаглі дамовіцца;
— Размяркуйце самі заданні паміж намі.

— Я не магу сябе ацэньваць;
— Няхай ацэньваюць іншыя.

— Я вучыў, але ў галаве ўсё пераблыталася;
— Я разумею, але сказаць не магу;
— Спытайце яшчэ што-небудзь, мне не шанцавала з білетам;
— Мне не дадуць стыпендыю;
— Я іду на чырвоны дыплом, вы мне сапсуеце заліковую кніжку.

альнатворчага і прафесіянальнага развіцця час.

Сутыкнуўшыся на практыцы з падобнай з'явай, мы зрабілі спробу распрацоўкі мадэлі педагогічнага ўзаемадзеяння па ўзбагачэнню Я-канцэпцыі студэнтаў уяўленнямі аб сабе як аб прычыне дасягаемых вынікаў. Пры гэтым мы зыходзілі з наступных пасылак:

1. Задаволенасць прафесіянальным выбарам назіраецца ў тых настаўнікаў, якія паспяхова рэалізуюць сябе і дасягаюць высокіх вынікаў у педагогічнай дзейнасці. Гэта ў аднолькавай ступені абумоўлена прафесіянальна-неабходнымі і індывідуальнымі якасцямі [9; 11; 14; 19]. У гэтай сувязі ўзнікае неабходнасць яшчэ ў рамках ВНУ ствараць умовы для станаўлення індывідуальнага стылю дзейнасці будучых настаўнікаў і выпрацоўкі стратэгіі пошуку шляхоў да вяршынь у прафесіі.

2. Фарміраванне індывідуальнага стылю прафесіянальнай дзейнасці па-за суб'ект-

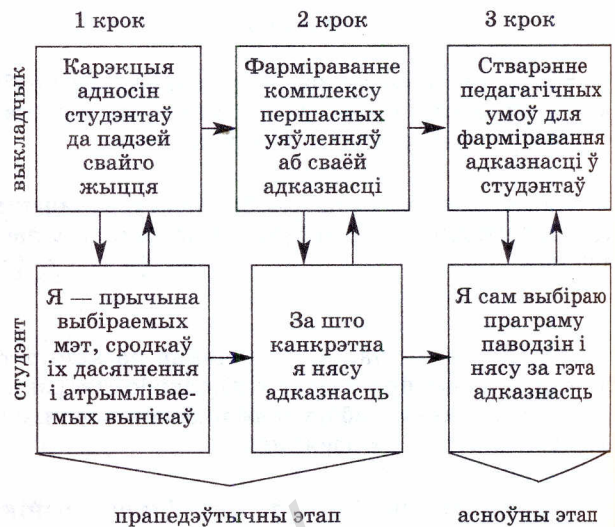
суб'ектным педагогічным узаемадзеяннем прынцыпова немагчыма. Ядзерным утварэннем у суб'ектнасці студэнта выступае асэнсаванне адносін да сябе як да прычыны дасягаемых вынікаў у адукацыі. Адсюль вынікае, што самастойнасць і адказнасць — відавныя прыкметы суб'ектнасці [1; 3; 15; 16; 17].

3. Прадастаўленне студэнту суб'ектнага статусу ў навучальна-выхаваўчым працэсе багатым неабходным з першых дзён знаходжання ў ВНУ. Першакурснікам важна аказаць дапамогу ў асэнсаванні сваёй прычыннасці, забяспечыць дыферэнцыраванае разуменне адказнасці за самастойны выбар магчымых праграм паводзін.

4. Немалаважным з'яўляецца і тое, якім чынам ускладвае педагог адказнасць на студэнта. Дастаткова распаўсюджанымі з'яўляюцца такія слоўныя парадэгмы, як «вы павінны...», «вам неабходна...» і да т. п. Адваротная рэакцыя пэўнай часткі студэнтаў заключаецца ў адчуванні, што іх прымушаюць нешта рабіць, г. зн. дзейнічаць не так, як хацелася б [4; 15]. У залежнасці ад індывідуальна-асобасных якасцей адны прымаюць «назначаную» ім неабходнасць, другія як быццам прымаюць, але не робяць яе паспраўднаму сваёй, трэція наогул не прымаюць.

5. Адказнасць выяўляецца ў формах павіннасці (неабходнасці). Але важна выявіць яе адрасат. З гуманістычных пазіцый сталі чалавек «павінен сам сабе», ён дзейнічае адпаведна формуле: «Я імкнуся да ..., таму павінен...».

Зыходзячы з гэтага мы паспрабавалі сканструяваць педагогічна мэтазгодныя крокі на шляху фарміравання ў студэнтаў адказнасці (дадзеная мадэль прайшла апрабачку на рэспубліканскай навуковай канферэнцыі «Аktуальныя праблемы вышэйшай педагогічнай адукацыі» ў рамках арганізаванага намі майстар-класа). У самым агульным выглядзе яна можа быць прадстаўлена наступным чынам.

Рэалізацыя 1 і 2 крокаў (прапедэўтычны этап) можа насіць лакальны характар. У прыватнасці, у нашым вопыце праходжанне гэтага этапу адбываецца на працягу трох практычных заняткаў у рамках курса «Увядзенне ў спецыяльнасць» (зрэдку ў курсе «Агульныя асновы педагогікі»).

На прапедэўтычным этапе вырашаюцца дзве задачы: 1) ствараюцца ўмовы для асэнсавання першакурснікамі сваёй прычыннасці ў дасягаемых выніках; 2) фарміруюцца комплекс першасных уяўленняў студэнтаў аб сваёй адказнасці ў педагогічным працэсе ВНУ. Вынікам дадзенага этапу з'яўляюцца такія асобасныя змены студэнта, якія забяспечваюць яму самастойны асэнсаваны выбар стратэгіі паводзін у працэсе прафесіянальнай адукацыі. (Магчымае тэхналагічнае вырашэнне прапедэўтычнага этапу будзе падрабязна раскрыта ў другой частцы артыкула.) Ажыццяўленне 3 кроку (асноўны этап) не абмежавана ў часе і мае на мэце стварэнне педагогічных умоў для фарміравання ў студэнтаў адказнасці за вынікі навучальнай і прафесіянальнай дзейнасці на працягу ўсяго перыяду навування.

(Заканчэнне будзе)